

שיעור כללי

הנך נמי צורך ביאה ניהו

נעסוק היום בעז"ה בביאור דברי הגמ' מדוע נשנתה המשנה בלשון 'דרכים' ובגמ' שכסף ושטר הם צורך ביאה. נציג שתי דרכים ונדון במשמעותה של הביאה בתהליך הנישואין.

סוגייתנו

- יש לראות גמ' ב: 'ומאי אירא דתני שלוש' עד 'בעל אבידה מחזר על אבידתו'.
- ולהבין סוגיית הגמ' כאן יש לראות מחלוקת אב"י ורבא בענין קידושין שאינם מסורים לביאה בדף נא. ושם 'איתמר קידושין שאינם מסורין לביאה' עד 'תנן המקדש אשה ובתה'.
- וראה תוס' שם ד"ה 'קידושין שאין מסורין'.
- וראה דברי הרמב"ם בתחילת הלכות אישות הלכות א' וב'.
- וכדי לבאר בדרך אחרת: יש לראות דברי הרמב"ם בספר המצוות מצוה ר"ג בגדר מצוות הקידושין.
- ועוד יש לראות הגמ' במסכת כתובות ג: - ד. בענין הקדמת חופה ללווייה
- וראה שם רש"י ד"ה 'ופורש' ודברי השיטה מקובצת שם. ודברי תוס' שם בד"ה בעילת מצוה.
- ועוד ראה רמב"ן תורת האדם בענין האבלות.
- וראה גמ' להלן יג: 'וקונה את עצמה' עד 'בגיזה ועבודה אסירי' וראה תוס' בד"ה 'לכולי עלמא בעשה'. וחידושי הרמב"ן.
- וראה עוד דברי הש"ך י"ד קצב, ס"ק יא'.
- וראה תשובת נודע ביהודה יורה דעה סימן קיז'. וראה גמ' יבמות שהביא שם.

רמב"ם הלכות אישות פרק א

הלכה א: קודם מתן תורה היה אדם פוגע אשה בשוק אם רצה הוא והיא לישא אותה מכניסה לביתו ובוועלה בינו לבין עצמו ותהיה לו לאשה, כיון שנתנה תורה נצטוו ישראל שאם ירצה האיש לישא אשה יקנה אותה תחלה בפני עדים ואחר כך תהיה לו לאשה שנאמר כי יקח איש אשה ובא אליה.

הלכה ב: וליקוחין אלו מצות עשה של תורה הם, ובאחד משלשה דברים האשה נקנית, בכסף או בשטר או בביאה, בביאה ובשטר מן התורה ובכסף מדברי סופרים, וליקוחין אלו הן הנקראין קידושין או אירוסין בכל מקום, ואשה שנקנית באחד משלשה דברים אלו היא הנקראת מקודשת או מאורסת. /השגת הראב"ד/ בביאה ובשטר מן התורה ובכסף מדברי סופרים. א"א זה שבוס ופרוש משובש הטעהו.

הלכה ג: וכיון שנקנית האשה ונעשית מקודשת אף על פי שלא נבעלה ולא נכנסה לבית בעלה הרי היא אשת איש והבא עליה חוץ מבעלה חייב מיתת בית דין ואם רצה לגרש צריכה גט.

ספר המצוות לרמב"ם מצות עשה ר"ג

המצוה הרי"ג היא שצונו לבעול בקדושין ולתת דבר ביד האשה או בשטר או בביאה. וזו היא מצות קדושין. והרמז עליו אמרו (תצא כד) כי יקח איש אשה ובעלה וגו', הורה שהוא יקנה בבעילה (קדושין ד ב). ואמר (שם) ויצאה והיתה וכמו שהציאה בשטר כן ההויה בשטר (שם ה א). וכן למדנו (שם ג ב) שהיא נקנית בכסף מאמרו באמה עבריה (ר"פ משפטי) אין כסף, אמרו אין כסף לאדון זה אבל יש כסף לאדון אחר ומנו אב. אבל קדושין דאורייתא אמנם הם מבוארים בביאה כמו שהתבאר במקומות מכתובות (ג א) וקדושין ונדה (מתני' מד ב). וכבר התבאר משפטי מצוה זו בשלמות במסכת המחוברת לזה רוצה לומר מסכת קדושין. ובבאור אמרו (קדושין ט א) קדושי ביאה שהם דאורייתא. הנה כבר התבאר שמצות קדושין דאורייתא:

ספר מצוות קטן מצוה קפג

לקדש את האשה דכתיב (דברים כ"ב) כי יקח איש אשה וגם לבני נח כתיב ודבק באשתו) מכאן שאדם מצווה להיות לו אשה מיוחדת לשמו ואפילו לבני נח, באו לסיני ניתוספו להם קדושין (ואלו הם דיני קידושין) האשה נקנית בכסף בשטר ובביאה

תלמוד בבלי מסכת כתובות דף ג:ד.

הרי שהיה פתו אפוי וטבחו טבוח ויינו מזוג, ומת אביו של חתן או אמה של כלה, מכניסין את המת לחדר ואת החתן ואת הכלה לחופה, ובוועל בעילת מצוה ופורש, ונוהג שבעת ימי המשתה ואחר כך נוהג שבעת ימי אבילות.

רש"י מסכת כתובות דף ד עמוד א

ופורש - ויקברו את המת מיד דכיון דחלה עליו חתונה הויא לגביה כרגל ולא אתיא אבילות וחיילא ונוהג שבעת ימי המשתה כו'.

שיטה מקובצת מסכת כתובות דף ג עמוד ב

ולשית רש"י ז"ל קרי ליה בעילת מצוה דהיינו מצות כניסה דכי היכי דליחול עליה חתונה בעיא דלבעול דהיינו עיקר כניסת החופה.

בעילת מצוה - קרי לה בעילת מצוה משום דכתיב כי בועליך עושיך ואמר' (סנהדרין דף כב:) אין אשה כורתת ברית אלא למי שעושה אותה כלי וע"י כך מידבק בה ובאין לידי פריה ורביה ולהכי קרי לה לבעילה ראשונה בעילת מצוה.

תורת האדם שער האבל - ענין האבלות

וכן נראה עוד שעיקר אבלות מן התורה אינו אלא בעידוניה כגון רחיצה וסיכה ותשמיש ושמחה ותפלין שהם פאר ותכבוסת ותספורת דשמחה הם, ואבלות כשמה שלא יתעסק בדברים של שמחה אלא בדברים של אבלות, וזהו אנינות שבלב שממנו למדו שלא יתעסק בדברים של שמחה, אבל מנעל וסנדל ועטיפה אינן מן התורה, שלא אמרה תורה לענות ולצער נפשו מנוהג של כל העולם, לפיכך הקילו באלו עד שיקבר, והוא הטעם בעצמו למה שאמרו באבל יצא לדרך נועל. ומה שאמרו (כתובות ד' א') בחתן בועל בעילת מצוה ופורש ולא אסרוהו משום שאנינותו בזה תורה, מפני שבעילת מצוה נמי עשה של תורה היא וכדתניא (ברכות ט"ז א') ובלכתך בדרך פרט לחתן ודחו זה מפני זה.

חידושי הרמב"ן מסכת קידושין דף יג עמוד ב

לכ"ע בעשה, פרש"י ז"ל דכתיב ושלחה מביתו ויצאה והלכה והיתה לאיש אחר, בגט ולא במיתה, ולא הבא מכלל עשה עשה, ואינו מחזור לפי שהיו צריכים בגמרא לפרש כן במסקנא ולמימר בהאי עשה מאי דרשינן ביה, אלא שאין זו הדרשה שנויה בשום מקום, ושלחה מצרך צריך, ואחרים פירשו מדכתיב ודבק באשתו ודרשינן בסנהדרין (נ"ח א') ולא באשת חברה, וא"ת והא בבני נח כתיב ומחיים, איכא למימר נאמרה לבני נח ונשנית בסיני, ולזה ולזה נאמרה, וכי כתב רחמנא דאלמנה לכהן גדול בלאו, הא לכ"ע לאו בלאו, אבל בעשה דאית בה קיימא שכן בפסולי המוקדשין, ולדידי משמע דהאי עשה לאו דוקא אלא בא לומר לך שלא מצינו שהתירה תורה אשת איש לאחר מיתה, וכיון שכן אסורה היא, לפי שהיתה בכלל איסור ולא הותרה לגמרי, וצריך היה מנין להתירה לגמרי, וכי תימא היכן מצינו שהקילה תורה באיסור ולא התירה אותו לגמרי, מצינו בפסולי המוקדשין כן.

ש"ך יורה דעה סימן קצב

ונראה דהאידינא שהמנהג שלא לבעול רק אחר ב' או ג' ימים אחר הנשואים אף על פי שהוא מנהג של שטות ויש בו איסור מכמה טעמים ונכון לבטלו.

שו"ת נודע ביהודה מהדורא תניינא - יורה דעה סימן קיז

תשובה לכבוד אהובי ידידי וחביבי האלוף התורני המופלא מוה' יחזקאל נר"ו מו"צ דק"ק ש"ה י"ץ:

מכתבו קבלתי, וע"ד שאלתו בכלה שאירע טבילתה בסמוך לוסתה אם להתיר הבעילה, ומתחלה פלפל בשאר כל הנשים שאירע ליל טבילתה בסמוך לוסתה אם הוא דומה ליוצא לדרך שהתירו רוב הפוסקים אפילו התשמיש סמוך לוסתה ורבינו תם הוא שאוסר התשמיש. ופלפל אם יש לדמות ליל טבילה ליוצא לדרך, ושוב פלפל שעכ"פ בכלה הוא מותר שהרי בגמרא קורא אותה הבעילה בעילת מצוה בכתובות דף ד' ע"א גבי מת אביו של חתן כו' בועל בעילת מצוה הרי שקורא לבעילה זו הראשונה בעילת מצוה וגם ראינו שכשם שדוחה אנינות כך דוחה אזהרה דסמוך לוסתה כיון שוסתות דרבנן, ושוב בא לחלק שאם וסתה באותו לילה לפעמים בתחלת הלילה ופעמים בסופו ופעמים באמצע שאז צריך לפרש כל הלילה אבל אם וסתה תמיד בשעה ידועה בלילה שאז אינה צריכה פרישה רק בשעתה כמבואר בסימן קפ"ט סעיף ג', אלו הם שורש דברי מעלתו בקיצור: ואני אומר בדברי הראשונים לא מצינו היתר התשמיש בעונה הסמוך לוסתה רק ביוצא לדרך שבוה מצינו לשון חיוב בגמרא שאמרו חייב אדם לפקוד אשתו בשעה שיוצא לדרך ביבמות דף ס"ב ע"ב ואמר רב יוסף לא נצרכה אלא סמוך לוסתה, ועל הראשונים אנו מצטערים שפירשו פקידה זו היא התשמיש ור"ת באמת אוסר ובאו קצת אחרונים להוסיף חדשות להתיר גם ליל טבילה שאפילו אם נודה שמצוה לבעול בליל טבילה אכתי אין לדמות ליוצא לדרך, דבליל הטבילה אף אם נודה שהיא מצוה אכתי לא מצינו שהוא חובה אבל ביוצא לדרך אמרו לשון חיוב שחייב לפקוד וק"ו שאפילו מצוה לא מצינו מפורש בגמרא בליל טבילה ולמדוה רק ממה שאמרו בברכות דף כ"ד יום טבילה הוה כו' וראינו זו יש לדחות דאולי דרך ארץ הוא אבל לא מצוה. וגם יפה כתב מעלתו דלפי מה שפירשו תר"י שם בברכות ביום הטבילה היינו שרבא טבל עצמו פשיטא שאין ראינו משם. ולכן אצלי הדבר פשוט שאפילו הפוסקים הראשונים שהתירו ביוצא לדרך אוסרים בליל טבילה:

... ומה שרצה לחלק בין כלה בבעילה ראשונה שנקראת בעילת מצוה. אני אומר שאין חילוק בין כלה לאשה אחרת ואפילו יהיבנא ליה שנקראת בעילת מצוה אכתי מצוה מצינו חובה לא מצינו וא"כ אין לדמות ליוצא לדרך ששם חובה הוא, ועוד שאפילו אם לא היינו רואים שהגמרא אמרה לשון חיוב והוה מצינו רק לשון מצוה אפ"ה שם אי אפשר להיות תשלומין למצוה זו אבל בעילת מצוה של כלה הרי כתבו התוס' שם בכתובות בד"ה בעילת מצוה קרי לה בעילת מצוה משום דכתיב כי בועליך עושיך ואין אשה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי וע"י כך מידבק בה ובאין לידי פ"ו ולהכי קרי בעילה ראשונה בעילת מצוה עכ"ל התוס'. וא"כ אם לא יבעול עתה בכל עת שיבעול תחלה היא מצוה וזו אינה רק בבעילה אחת כל ימי חיי האשה וא"כ מה לי אם מקיים אותה עתה או בפעם אחרת משא"כ ביוצא לדרך אם יצא ולא יפקדנה טרם צאתו שוב עברה מצוה זו ואף אם יצא עוד פעם לדרך ויפקדנה זו מצוה בפני עצמה היא, ורש"ל בביאורו לסמ"ג פירש מה שסיים הסמ"ג שהמחמיר תבוא עליו ברכה היינו שיחמיר ולא יצא לדרך אבל אם עכ"פ הוא יוצא לדרך צריך הוא לקיים מצוה זו עתה טרם צאתו. ומה שמביא ראינו מדהותר לו אנינות כו', אני אומר משם ראינו להיפך דע"כ לא התירו אלא במת אביו של חתן או אמה של כלה ומטעם שאין להם מי שיטרח עבורם אבל בשאר קרובים לא התירו:

תלמוד בבלי מסכת יבמות דף סב עמוד ב

ואמר ריב"ל: חייב אדם לפקוד את אשתו בשעה שהוא יוצא לדרך, שנא': וידעת כי שלום אהלך וגו'. הא מהכא נפקא? מהתם נפקא: ואל אישך תשוקתך - מלמד, שהאשה משתוקקת על בעלה בשעה שהוא יוצא לדרך! א"ר יוסף. לא נצרכה אלא סמוך לווסתה.